

אלישע רודין

מאת אברהם קריב

א. בשער כתביו •

עמיתי, לא ספר הוא זה,
כל הנוגע בזה נוגע באדם.
וולט ויטמן

דברי השירה והמחשבה של אלישע רודין הם תופעת-רוח יחידה בימינו, אשר המידות שלפיהן נערכים דברי ספרות מן הרגיל אינן מידות להם. כקול מרמה, כקול ממעמקים, כקול מלב ההיסטוריה שלנו בוקע ועולה מתוך הכתבים הללו. בקול זה האריכו באחד מקדשי השם בדורותיהם. ימי הבינים, אחזי להב האמונה ולהב הקרבן, כאילו חזרו והרחישו את שפתייהם הגלגהבות והצרוכות. מרחוק בא הקול, ובת-קול ובת-בת-קול מתעבות ובאות מאחריי. קול עברי הוא, קול ענות, קול ענות, 'מפאת נכר', מכור המהפכה, מ'ארץ האש'. שועה היא, גערה היא, הלמות לב נסער ולחישת שפתים שוקקות. קול אנוש הוא אשר עתים יפכה בשפל, כנחבא והולך בחשרת המצוקה, עתים יסר בעז, כנושא את הקריאה הגדולה של רוח האדם: 'לא אוכל לחשות!'

שני חצאי הספר – השיר וההגיון, התפילה וההגות, ההמנון והפולמוס – שנים שהם אחד: השלהבת והפתילה של גר תמיד הדולק בלב יוצרם. מן הארעי-שבלב אין בדברים הללו; רחשים ילידי שעה, מהירי-חלוף, לא ישכנו בם. עמוסים הם עמודי נפש, לוחותיו של אדם; בם צרור הגיג-חיים ארוך שאינו שוכך ואינו נפסק. ענינים-מספר משתלבים פה לחוג סגור, שהמ-חבר שמהו כחותם על לבו. כבד-נטל האיש ושש-אלי-נטל כבעל שליחות, כבעל יעוד; כולו חרדה לדבר שאין ערוך לו וכולו אמונה במחז חפץ לאדם. בינו לבין נפשו תפילה לו, בינו לבין סביביו פולמוס-דברים לו ומלחמת-לב, ולפני חידות

• לפי המבוא למהדורה הראשונה

קריב: אלישע רודין]

עולם יעמוד ויקדח בהן בשני המקדחים – במוחו ובלבו. נציגה מוסרית גבוהה היא נציגת היסוד של נפשו, ובת-לויה לה נצימת מסתורין חשאית, המצמידה את עינו לכוכבים הזכים, אשר מכל מראות היקום רק להם ישיר את המגניז. צירי נפשו אחזים יחד במימרתו הנודעה של קנט על הדברים השנים הממלאים את לבו פליאה והשתוממות, והם: רקיע השמים הזרוע כוכבים והחוק המוסרי הנטוע בקרבנו פנימה.

אך מופלה מן המופלה הוא שגיונו העברי של בעל-הכתבים, שהיה נדע במשוררים בלשון אידיש ורק בעצם שנת המהפכה, שגרה מזירת-נידוי על לשון העברים, נעשתה לשוננו המנודה לראש שירו והגיונו, ועל אפיקה יערוג, ותפילות והמענות לה יא-רוג, שיצוק בהם מהמית שירי ציון אשר ליהודה הלוי. על סביבותיו שב הרוח ועל מעניתם חחרים דורות. עברי חדש יושב על נהרות בבל חדשה. כלות-הנפש של דורות על דורות מישראל אל ארץ המקור והמחצב שלנו נושאת פה דכיה הנפעם באפיק-משנה, אפיק הכיסופים אל האחות התאומה של אותה ארץ-מקור, אל שפת מקורנו, שגלתה לאיש-שירה זה כ'אם השירה', כמקור ההאצלה והחסד. 'בני' – לוחש הוא ברוב מתיקות, – 'שפתנו – אלה גדולה, כל הלשונות ישבו בצלה', ובמורא-הוד בא גם הוא לישב בצלה ולומר שירה לפנייה. שפת שירו אינה בידו החומר ביד היוצר, לא, היא גברת שירו, אשר עיניו למתנת ידה: 'קוי אורך תני אחדים', ומלפניה יבקש על יצורי רוחו: 'תקני המעוות בשירי'. אפילו לפני עדת המלים העבריות הערוכות לתומן במ-לחן עומד הוא בתפילה. דבקות אכסטטאטית היא, רצופה צער מעונים, רצופה רחשים מסתוריים, רצופה כיסופים וניחומים, כליח-נפש ועלית-רוח כאחד. שירתנו לא המתה עוד כך ללשון העברית, שנעשתה למשורר הזה בגלותה-גלותו למיתוס חדש.

מוטיב זה של כיסופי לשון שלוב במוטיב שני של הגותו, – הוא חוץ הנביאים, החתום בלבו כמגע אש. יש ונראהו כאיש-קדומים שהקיץ באחרית-ימים וימאן להכיר כי בינתיים נקפו זמנים ות-קופות ורוח האדם נע במעגלותיו. הנבואה הישראלית עוד גלחמת בעיניו את מלחמתה בעולם, ובמקום הנוסחה המהלכת על סבי-

קריב: אלישע רודין]

בותיז: מהפכה ונגד־מהפכה, הוא כאילו גרס: נבואה ונגד־נבואה. הצדק הנבואי הוא מידת כל הדברים שבעולם, מידת העולם עצמו, וגם הכפירה אשר בנתה עמודיה על הצדק בת הנבואה היא. 'לא נבל אמר בלבו אין אלהים, כי אם מצפון השור־אג מכאב'. כך הוא רואה גם את אחר, ראשון הכופרים בישראל, ככופר־נביא, ועל ציר זה של העלם־הצדק במוסדי־עולם סובבות גם תהיותיו המיטפיסיות של המחבר עצמו. אולם הוא איננו ממשיכי האחרות, אם כי דמותו של אחר קרובה ללבו קר־בת־הבנה וקרבת־אהבה (מעם התוהה הקדמון שאל לו גם את שמו הספרותי אלישע). ונהפוך הדבר, אלהים מגינתו יזמם וליל, כי על כן נודעת דבקתו גם לשפינחה, אשר 'פינה את לבו מכל גילויי שמחה או יגן פרטיים, כדי לקבל את האושפיז הגדול – אלהים'.

אושפיז תמוה האיש בקרב ימינו ותמוה שבעתיים בקרב הנח־שול הרוסי, החמרני, אם כי הפתוס הלוהט של המהפכה הוא נשמת אפו ואין הוא כופר בעיקרה, בנפש נפשה, באמת הפנימית שבה. והרי זה קרובה הזר, אשר אמיתה אמיתו ורוחה לא רוחו, שולח נכחה דברים נפלים מכל אשר נאמר כלפי המהפכה במ־חנות השונים. פשוטם של דברים אלו משתמע כך: אחותי המה־פכה, כאן שגית, כאן עוית, כאן התכחשת לנפשך! אולם גם אקורדים גדולים מאלו בוקעים כאן. מתחת נפנופו של דגל תקיף נשמעת הלמותו הנפעמת של לב יהודי, לב אדם, האחראי ליקר עולם. המצפון האנושי, הנחבא אל הדוגמות והסיסמאות, אל שכרון השעה וההיפנוחה של המתים, בא וניצב קוממיות, מעורטל מכל החיתולים, ונותן קולו: אדירי עולם, איתני עולם, תולדות ומהפכות, התאמרו בלבבכם כי אין דין ואין דיין? אני אני הדין והדיין, עליך על כל תכלית ומטרה, על כל קסם והוד! ומבעד לזמזום של יצורי־החרושת, בני טיפוחיה של החברה החדשה, מבעד לחריקת גלגליה הכבדים של מכותת החברה עצמה, בוקעת ועולה מחדש העמוקה בקריאות האדם: צמאה לך נפשי, כמה לך בשרי, אלהים!

אכן כאחד קדמון הוא בעל הדברים, שאין חלקו באמיתות

קריב: אלישע רודין]

המוסכמות, בשקרים המוסכמים של דורנו. בפלס אחר, תמים ואיתן, הוא שוקל את המעשים והתולדות. שום קליפת-עגה אינה משעה את עינו מראות אל התוך הפנימי, אל עיקרם של דברים. בפלס הזה הוא שוקל גם דברים-שביצירה, מעמיק קשב בהם וחותר אל השרשים החבויים, המשתרגים למרחוק. גם עמידתו לפני תופעות-שביצירה כעמידתו לפני הליכות-עולם נסוכה תומת-רוח רוממה.

העולם נקנה לו בשתי דרכים – בהגיון ובשיר, ובשניהם ידובב את רוחו, אולם אין הוא לן בעמקו של הגיון אלא אם כן ירפדנו רפידת שירה. את חללו הקר של העולם המושטט הוא ממלא להט-נפש. ולא עוד אלא ששפת מחשבתו צבעונית יותר, עליות-דמיון יותר משפת שירתו. דברי עינו זרועים דימויים חריפים, מבהיקים; החומרה המחשבתית שלו שאינה ממתיקה דיגיה, מי-סיבה לבושיה. לא כן שירתו שהיא מזירה עצמה מכל לבושי נר, מכל הטבת מראה, ושפתיה כאילו לוחשות: סגופה אני וטהורה. אמרי-שפר וניב-צחצחות אין לה לשירה זו. כליה מועטים, אוצר מליה מצומצם וריח יושן לו, מלפני מתן השירה החדשה. אך אם לא בת-טובים היא, הריהי למעלה מזו: בת-קדושים. הורתה ולידתה במצוקת-נפש, בהזדהרות, ברמת ובלהבה, כמעט באש דת. על מעימי זמירות לא ימנה משוררנו זה, ודברי זמר מצן, הלא: 'על נהרות היגן פה גע שירנו...'. אך הוא יזכר ויפקד בעדת משוררי ישראל אשר ישבו על נהרות היגנים וצרו בצ-רור שפתנו את העצנת והזיכוך של יחידים ושל דורות.

ואם רוח תרבותנו חייבת תשובה למשתקיה באותה ארץ, אשר אמרה להביא גאולה לאדם וידתה אבן בראשתי מבשריה, אין תשובה צרופה מזו האכסטאזה העברית, האמונה העברית, מדפי-המוקד הללו של אלישע רודין.

ב. נר לזכרו

... מהמוכרעים והבלתי-מנוצחים היה, שבע שכול יוגנים לאין שיעור חמוש העקשנות הגיצחת של יהודי אחרון. בעיר רבת

קריב: אלישע רודין]

המיליונים אולי לא היה איש גלמוד כמוהו, אחרי שבנר־יחידו,
'המצבה לזכרו', נגדע גם הוא, אברי כי לא באהו משא־נפשו האחד,
שהיה נשמת אפו שנים על שנים: לראות את הארץ!

שנים הרבה ראה גסיסה בעיני בשרו חזה גאולה בעיני רחוו.
גורלו תקעהו תחת כוכבים זרים ולבו היה שרוי כל הימים תחת
כוכבי ארצו – ארץ היעודים, ארץ הנבואה, המושגים הנעלים האלה
לא היו לו גלגולי מלים שנתרוקנו מתכנן, את שם הנכיאים לא נשא
לשוא, אלא ממש שיה אוחם לנגדו יומם וליל, בתוך שאונה והמונה
של התקופה הזרה לו שיקע רחוו בתוך ספר התנ"ך והיה קורא בו
אותה קריאה שכבר נשכחה מרובנו . . . דורו לא חצץ בינו ובין
הקיים לכל הדורות.

בעל נשמה ריליגיוזית היה, לא מודרנית, לא פזורה לעברים
רבים; בעל אמת דלוקה בניצוץ מן הסנה הקדמון, שאינה מבליחה
למשב רחוח מסביב; בעל זיקה של קדושה ורתת לדברים שהפלה
לו בעולם יה ובעולם האדם, עט־הסופרים הנזירי שבידו היה טבול
תמיד בתמצית הנפש, ורק אחת היתה לשונו – לשון האש העצורה
בקרכו.

מה רבת־משמעות היתה עצם הופעתו של אדם עברי מסוגו דוקא
שם, בארץ הזיא! . . .

שלום לעפרך באדמת נכר, אח נענה וצרוף!

קדוש לנו קברך באשר הוא!

שבט תש"ז, עם קבלת הידיעה על מותו

* *
*

בדחילו אָשח על ירושת חייו – על הכתבים המעטים בשיר ופרו־
זה אשר כתב באש ובדמע על נהרות היגון. מצערה היא ירושתו,
דלה היא למראה – ומה רבה יקרתה, מה יכבד משקלה במאזני
נפש! בה תתומה אהבה, שהיא עזה מהעזה במהפכות; בה נחרת
כתב הסייסמוגרף של מצפון דרוך עד תכלית, שהיה זע לכל
סלף קטן בחשבונם של ימים גדולים; בה צרור קול נהי יתמותו
של יחיד ואחרון; בה גם שפוכה הנהרה של גילוי סוד הפיוס עם

קריב: אלישע רודין]

היגון וסוד הפיס אשר בו. נפש משתוחתת פה והומיה, קוראת
ממעמקים – וקולה עולה מרום ...

לא אחד מעדת כותבי הספרים חיבר את הדפים האלה. לא
כשרון נתן עט בידו. בעצם נפשו כתב אותם, ושפתם כשפת עיניו
של אדם, בהיותן ארשת לחיי מעמקיו. זוהי שפה שאינה לבוש
אלא התוך עצמו.

אלישע רודין לא היה בד מבדיה, שלוחה משלוחותיה של
ספרותו לפניו. לגביה הוא צמח בר חר, שעלה מחוץ לגדר.
אך בכוח אחר ומתוך שורש אחר עלה מקרקעו.

שרשו מתחת לשכבות החדשות שנערמו על קרקע הנפש ה-
יהודית. המהפכה הגדולה בארץ ההיא ילדה בקרבו מהפכת
יחיד שלא כצלמה וכדמותה: ימות-כבר נערו ומרדו בימים
מקרוב באו. אבנים שהושמו על בארותינו הולידו אצלו פרץ-
פתאום מלב מעמקים.

מי היה יחיד זה? נשמה בישראל אשר לעת כבות נר התמיד
ברחובנו נדלקה בשלהבת מן האש הענחה. הימים היו ימי גזירת
כרת על נצח ישראל ועל לשון נצחו. ותהי הנשמה המשולהבת
הזאת בגפה לשארית ישראל, וספר התנ"ך לחוץ בידה ושפת
התנ"ך כחותם על לבה.

יחיד זה היה נצר רחוק של מגלי-אלהים ודורשי-צדק קד-
מונים, צאצאם של משוררי התהילים, בנם ואחיהם של דורות
מורדפים ומעונים – יהודי שקם מבית-גזים נעלם, ותוכו רצוף
מכל שגאה באבותיו ומכל שנכוץ בהם, מכל שחמר ומכל ש-
חמרמר בקרבם.

אל דמו לא נזרקה אפילו טיפה רנסנסית אחת. אף בשורת
הבעש"ט לא הבקיעה אליו. הבריאה לא הרנינה את לבבו, לא
נשאה לו חסד, לא קירבתהו לאלהים. דרגתו לא היתה דרגת
'להגיד בבוקר חסדך', כי אם דרגת 'ואמתתך בלילות'. מן השו-
מרים לכוכבים היה, מן הרואים בעולם לא לאור שמשו, כי אך
לאור כוכביו. אלה אינם מפנים לבם ואינם מפנים עינם לשפעת
היש, לשעשועי גזיו, שרק חוצצים הם בעדם מראות את גזו
האלהי של העולם. לא כן הלילה שכולו לאלהים, ולכוכביו סוד

קריב: אלישע רודין]

שיח אתנו בשפת הנצח. לשיחם תיעור גם בלב האדם הרגשתי
שייכותו אל מקור ההויה ואל מה שאיננו בר-חלוף. הרגשה זו
עשויה להיות פסגת חיי הנפש ועטרתם; מפניה גם ימוגו כל מרירי
זם. זאת וגם זאת ישיחו שירי הכוכבים של אלישע רודין. המה
שירת עלית-הנפש אשר לו, והמה גם שירת הצרי אשר לנפשו
קשת-היום.

אך בו חברו יחדיו רגש התפשטות מן היש בספירה הלילית,
הדתית, ורגש ער מן הער ליש המוחשי בספירה הזימית, הסוצי-
אלית. המהפכה היתה קרובה לרוחו בראשי מגמותיה, אבל
הסלידתהו במעשי יום יום, בדברים שהיתה דשה בעקבה. חוש
הצדק שבו עם חוש האמת נפגעו ונרתעו על כל שעל. ואז כתב
את סדרת המאמרים 'בארץ האש', שהם אש אוכלה אש. הרבה
ספרים נכתבו על המהפכה הרוסית בכל שלביה, עם הרבה
עובדות ודעות, הנחות ומסקנות. אך בטלו העובדות עם הדעות,
ההנחות עם המסקנות, כי החיים פסעו הלאה. אבל מאמריו הי-
שנים של רודין, שכמעט אין בהם מכל אלה, עודם קודדים בנפש,
עודם צורבים ברצפת אשם. אכן הוא קידם את אש המהפכה
ברצפת-אש שלו, אחרי התבוננות מרובה בתוי פניה וגם - במר-
אה ידיה ... היו ימים בראשיתה של המהפכה שהכסף איבד
הרבה מתפקידיו, וגם הנאה של אמנות לא נמכרה או במחיר.
חכור לו לכותב הטורים האלה מחזה מצוין שהיה עד ראייה לו
בימים ההם באודיסה. ליד פתח הכניסה של התיאטרון עמדו
מלחים ולא שאלו לכרטיסים אלא בדקו כפות ידיהם של הבאים.
ורק אנשים שעל גבי ידיהם ניכרו עקבות עמל זכו לבוא פנימה.
כך ניצב רודין במאמריו אלה ובודק את כפות ידיה של המהפכה
עצמה - ואיננו מוצא את סימני הכשרות שהוא מבקש. את פסוקו
עליה פסק בשתי השורות הפותחות את מדור השירים בספרו

זֶה הַיּוֹם לֹו הַתְּפִלָּתִי -

אַהֶה, אָף הוּא הוֹלִיךְ שׁוֹלֵל.

אבל אדם זה, שלבו זעק 'לא כן!' למתרחש סביב, אדם ש-
מצפנו היה מצפנו האחד בעולם זה, אדם שספר התנ"ך נשאר לו

קריב: אלישע רודין]

גופו ספר הספרים, אדם שהמלה אלהים נשארה המלה העליזנה שבאוצר לשונו – אדם זה מה משונים היו סימניו שלו בתקופת המהפכה-דאוקטובר! הוא נדון להיות בן חורג למציאות, מחר ונכרי לכל הסובב אותו, וימיו היו לענה ורוש, כפי ניבו באחד השירים. גרלו היה להיות נדח ומודח מעולם כיסופיו, לחיות בדד ולמות בדד בפאת נכר.

גלותו זאת יכולה להיראות כשגה חסרת שחר. אולם היא הנותנת לדמותו את משמעותה העמוקה. תהום גלמידותו היתה סולם עליתו. כוס היגונים השקתה את נשמתו. יסוריו היו הפתילה לשלהבתו. הוא נבחר לערוך גלות בארץ-האש, כי כך נהיה למה שהיה: איש שלה בתיה.

תש"ח